

บทที่ 5

สรุป และข้อเสนอแนะ

การศึกษาในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาพัฒนาการและปัจจัยความสำเร็จของกลุ่มเพาะเห็ดฟางในโรงเรียน ศูนย์เรียนรู้การเกษตรพอเพียง ตำบลมาบโป่ง อำเภอพานทอง จังหวัดชลบุรี ตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง เป็นการศึกษาในเชิงคุณภาพ โดยการศึกษาภาคสนาม ใช้แนวคำถามประกอบการสัมภาษณ์ และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างซึ่งก็คือ ครรวัเรียนต้นแบบในการก่อตั้งกลุ่มเพาะเห็ดฟาง จำนวน 5 ครรวัเรียน จากนั้นได้นำข้อมูลมาทำการจัดระเบียบและวิเคราะห์เพื่อแสดงให้เห็นถึงความเป็นเหตุเป็นผล และนำเสนอในลักษณะของการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา

จากผลการศึกษา พบว่า พัฒนาการของกลุ่มเพาะเห็ดฟางในโรงเรียน ศูนย์เรียนรู้การเกษตรพอเพียง ตำบลมาบโป่ง อำเภอพานทอง จังหวัดชลบุรี แบ่งออกได้เป็น 4 ช่วง ได้แก่ ช่วงที่ 1 (พ.ศ.2539-2541) ช่วงที่ 2 (พ.ศ.2542-2544) ช่วงที่ 3 (พ.ศ.2545-2547) และช่วงที่ 4 (พ.ศ. 2548-2550) ซึ่งตามระยะเวลาของการศึกษาในแต่ละช่วงเป็นการแสดงให้เห็นถึงพัฒนาการและปัจจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง อันนำมาสู่ความสำเร็จของกลุ่มในปัจจุบัน กล่าวคือ การเพาะเห็ดฟางในช่วงแรก ๆ เริ่มต้นมาจากเกษตรกรในพื้นที่จำนวนไม่กี่ราย ที่มีอายุเฉลี่ยประมาณ 14-25 ปี ทดลองทำเป็นอาชีพเสริมจากการรับจ้างและทำนา เป็นในลักษณะที่ศึกษาและทดลองทำกันเอง ไม่ค่อยจริงจังเท่าใดนัก โรงเรียนที่เพาะก็มีลักษณะง่าย ๆ ไม่ได้ก่อสร้างถูกต้องตามมาตรฐานโรงเรียนเพาะเห็ด ดังเช่นปัจจุบันเกษตรกรบางรายใช้ฟางมาเป็นวัสดุในการเพาะเห็ด เนื่องจากหาได้ง่าย และเป็นของเหลือใช้จากการเกี่ยวข้าว ผลผลิตที่ได้จึงไม่ค่อยมากนัก และขนาดของดอกเห็ดโตไม่สม่ำเสมอ บางครั้งเกิดปัญหาเชื้อรา ปัญหาเห็ดไม่เรียบ ทำให้ขายไม่ได้ราคา ไม่คุ้มค่าต่อการลงทุน ช่วงแรกนี้เรียกได้ว่าเป็นช่วงล้มลุกคลุกคลาน เพราะนอกจากจะเริ่มเพาะเห็ดกันแบบลองผิดลองถูกมิได้มีความรู้จริงแล้ว ก็ยังเป็นช่วงที่ได้รับผลกระทบจากภาวะเศรษฐกิจอีกด้วยการศึกษาทำให้ทราบว่าสาเหตุที่ทำให้เกษตรกรไม่ประสบความสำเร็จในการประกอบอาชีพเดิมแล้วหันมาเพาะเห็ดฟางในโรงเรียน เนื่องจากหลากหลายสาเหตุ ได้แก่ การทดลองประกอบอาชีพอื่นแล้วไม่ประสบความสำเร็จ เช่น ทำนา เลี้ยงเป็ด-ไก่ รับจ้างทั่วไป เป็นต้น บางครวัเรียนมีกิจการเป็นของตัวเอง แต่ได้รับผลกระทบจากพิษเศรษฐกิจทำให้ขาดทุน บางครวัเรียนทำงานมีรายได้พอใช้ แต่ไม่มีเงินเหลือออมจึงเกิดความไม่พึงพอใจต่อลักษณะงานเดิม สาเหตุเหล่านี้ทำให้เกิดผลกระทบเป็นอย่างมาก ต่อการดำรงชีวิตของเกษตรกร ดังนั้น

ปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกษตรกรหันมาเพาะเห็ดฟางในโรงเรือนเป็นอาชีพเสริม และถือเป็นพัฒนาการไปสู่ความสำเร็จของกลุ่มในช่วงแรกนี้ จึงได้แก่ ความต้องการให้ครอบครัวอยู่รอด และมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ท่ามกลางภาวะเศรษฐกิจที่ย่ำแย่ และรายได้จากอาชีพหลักไม่เพียงพอต่อรายจ่ายที่มีในครอบครัว จนทำให้ไม่มีเงินเหลือออมไว้ใช้จ่ายจำเป็น นั่นเอง

ต่อมาในช่วงที่ 2 จึงเป็นช่วงที่นักวิชาการส่งเสริมการเกษตร และผู้นำท้องถิ่นเข้ามามีบทบาทส่งเสริมความรู้และเงินทุน สนับสนุนให้เกิดการรวมกลุ่มขึ้นภายใต้โครงการศูนย์เรียนรู้การเกษตรพอเพียง โดยเริ่มจากการนำกลุ่มยุวเกษตรกร ที่เริ่มเพาะเห็ดฟางกันอยู่แล้วก่อนหน้านี้ มาอบรมให้ความรู้และส่งเสริมให้เป็นจุดสาธิตการเพาะเห็ดฟางในโครงการ ผลจากการอบรมทำให้กลุ่มยุวเกษตรกรทราบถึงการทำการเกษตรแบบพอเพียง เลี้ยงตัวเองได้บนพื้นฐานของความประหยัดพอสมควรแก่อัตภาพ รวมพลังกันในรูปแบบกลุ่มเพื่อสร้างความเข้มแข็งในการดำเนินงานและการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ รวมทั้งส่งเสริมความช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เพื่อให้เกิดครอบครัวอบอุ่น และความสามัคคีในชุมชน ต่อมาเกษตรกรมีการขยายโรงเรือนผลิตออกไปมากยิ่งขึ้น กลุ่มเริ่มมีความเข้มแข็งจนกลายเป็นกลุ่มส่งเสริมอาชีพที่เป็นจุดสาธิตและแหล่งเรียนรู้แก่เกษตรกรทั่วไปได้ สมาชิกมีความผูกพัน รักใคร่กลมเกลียว และช่วยเหลือกันมากยิ่งขึ้นกว่าเดิม อาจกล่าวได้ว่าเป็นลักษณะผสมระหว่างกลุ่มปฐมภูมิและกลุ่มทุติยภูมิซึ่งอธิบายได้ว่า เมื่อครั้งเริ่มแรกยังเป็นกลุ่มเพาะเห็ดฟางขนาดเล็ก สมาชิกก็มีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว แต่ลักษณะความเป็นกลุ่มไม่มีกฎเกณฑ์ในการอยู่ร่วมกันแบบตายตัว หากแต่เมื่อเข้าร่วมกิจกรรมกับกลุ่มอื่น ๆ ภายในศูนย์เรียนรู้การเกษตรพอเพียงแล้ว ทำให้เกิดการเรียนรู้ที่มีแบบแผน เป็นทางการมากขึ้น มีระเบียบกฎเกณฑ์ในการอยู่ร่วมกันตามขนาดของกลุ่มที่มีการขยายใหญ่ขึ้น หากแท้ที่จริงแล้วก็ได้ทำให้ความเป็นตัวตนของเกษตรกรพื้นบ้านเปลี่ยนวิถีไปเท่าใดนัก สัมพันธภาพแห่งความรัก ความสามัคคี และความเอื้ออาทรกัน ยังคงปรากฏให้เห็นอยู่ ดังนั้น อาจกล่าวได้ว่าปัจจัยสำคัญที่เป็นพัฒนาการไปสู่ความสำเร็จของกลุ่มในช่วงที่ 2 นี้ จึงได้แก่ การได้รับความรู้ และการสนับสนุนจากนักวิชาการส่งเสริมการเกษตรและผู้นำท้องถิ่น ในการส่งเสริมให้เกษตรกรเกิดการรวมกลุ่ม และพัฒนาจนกลายเป็นกลุ่มส่งเสริมอาชีพที่มีเริ่มความเข้มแข็ง เป็นจุดสาธิตทางเกษตร และเป็นแหล่งเรียนรู้ที่เริ่มเป็นที่รู้จักมากยิ่งขึ้น

ช่วงที่ 3 เป็นช่วงที่กลุ่มส่งเสริมอาชีพการเพาะเห็ดฟางในโรงเรือนเริ่มเป็นที่รู้จักของตลาด และตลาดมีปริมาณความต้องการผลผลิตเพิ่มมากขึ้น สืบเนื่องจากการที่กลุ่มเป็นจุดสาธิตของศูนย์เรียนรู้การเกษตรพอเพียงตำบลมาบโป่ง จึงทำให้เป็นที่รู้จักมากขึ้น ถ้าหากสมาชิกกลุ่มยังคงต่างคนต่างทำ ต่างคนต่างขาย อาจจะทำให้ผลผลิตไม่เพียงพอต่อความ

ต้องการของตลาด ดังนั้นสมาชิกจึงต้องนำผลผลิตมารวมกันส่ง ด้วยเหตุนี้จึงทำให้เกิดการพัฒนาเป็นกลุ่มเพื่อการค้า โดยใช้ชื่อว่า “กลุ่มส่งเสริมการเพาะเห็ดฟางในโรงเรียนเพื่อการค้า” แต่กลุ่มการค้านี้จะเป็นลักษณะของการรวมตัวเพื่อความเข้มแข็งของกลุ่มในด้านการตลาด เพิ่มอำนาจต่อรองให้มีมากขึ้น เพราะกลุ่มสามารถกำหนดราคาผลผลิตได้เอง ลดบทบาทของพ่อค้าคนกลาง แต่ในด้านการผลิตสมาชิกจะดำเนินการเองในแต่ละครัวเรือน ซึ่งการนำผลผลิตมารวมกันส่งในนามกลุ่มการค้านี้ทำให้สมาชิกมีรายได้เป็นกอบเป็นกำ โดยมีข้อตกลงกันเองภายในกลุ่มว่าจะไม่เกี่ยวข้องกับรายได้ภายในกลุ่ม และจะต้องไม่ขัดผลประโยชน์กันเอง ใครทำมาก ส่งมาก ก็มีรายได้มาก รายได้จะคิดจากจำนวนผลผลิตของแต่ละครัวเรือนที่นำมารวมกันส่งภายในกลุ่มเป็นหลัก สำหรับราคาผลผลิตในช่วงที่รวมเป็นกลุ่มเพื่อการค้านี้ดีกว่าเมื่อก่อนมาก ในช่วงแรก ๆ นั้น เห็ดดอกสมบูรณ์ราคาประมาณกิโลกรัมละ 45-50 บาท หลังจากปี 2548 เป็นต้นมา ราคาซื้อขายก็สูงขึ้นเรื่อย ๆ ตามต้นทุนการผลิตที่สูงขึ้น ผนวกกับเห็ดดอกสมบูรณ์ของกลุ่มมีดอกใหญ่และคุณภาพดี สดใหม่ เป็นที่ต้องการของตลาดมาก เมื่อทางกลุ่มผลิตไม่เพียงพอต่อความต้องการของตลาด ทำให้พ่อค้าแม่ค้ารายใหญ่บางรายต้องสั่งซื้อเห็ดจากจังหวัดบุรีรัมย์มาขายเพิ่ม จึงยิ่งทำให้เห็นความแตกต่างของคุณภาพเห็ดอย่างชัดเจน เพราะขนาดเห็ดต่างจังหวัด ดอกเล็กกว่า เมื่อต้องเสียเวลาเดินทางขนส่งแล้วยิ่งทำให้ความสดใหม่ต่างกัน ดังนั้นราคาเห็ดของกลุ่มจึงขึ้นได้ถึงกิโลกรัมละ 65 บาท อีกทั้งไม่มีปัญหาผลผลิตล้นตลาด และไม่มีผลผลิตเหลือพอที่จะแปรรูปเป็นสินค้าชนิดอื่น ๆ ได้ ดังนั้นปัจจัยสำคัญที่เป็นพัฒนาการไปสู่ความสำเร็จของกลุ่มในช่วงที่ 3 นี้ จึงได้แก่ ความต้องการที่จะตอบสนองความต้องการของตลาดให้เพียงพอ ทำให้สมาชิกกลุ่มมีรายได้มากขึ้น รวมทั้งเพื่อต้องการสร้างความเข้มแข็ง และสร้างอำนาจต่อรองให้กลุ่มอีกด้วย

ช่วงที่ 4 สืบเนื่องมาจากการรวมเป็นกลุ่มเพื่อการค้า ช่วงนี้จึงเป็นระยะที่กลุ่มเพาะเห็ดฟางพัฒนาจนเข้มแข็งมาก สิ่งที่ดีชัดได้ก็คือ ความเป็นอยู่ของสมาชิกที่มีความมั่นคงมากขึ้น แต่ละครัวเรือนมีการขยายโรงเรียนออกไปอีกมาก จนบางครัวเรือนหันมาเพาะเห็ดฟางเป็นอาชีพหลักเพียงอย่างเดียว รายได้ที่เพิ่มขึ้นทำให้สมาชิกเริ่มมีเงินเหลือออม จากที่เคยมีภาระหนี้สินมากมาย สภาพความเสี่ยงอันเกิดจากความผันผวนทางเศรษฐกิจลดน้อยลง นอกจากนี้ความเข้มแข็งของกลุ่มอีกประการที่ปรากฏคือ การที่กลุ่มสามารถเป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่กลุ่มเกษตรกรอื่น ๆ ได้ เนื่องจากในปี พ.ศ. 2550 ความสำเร็จของกลุ่มเพาะเห็ดฟางในโรงเรียน ภายใต้การนำทีมของเกษตรกรผู้ริเริ่มในการทำอาชีพนี้คือ นายชัยยา มงคลศิลป์ และนายชาติ จันสมปอง โดยมีคุณกมลลักษณ์ ปลอดโปร่ง นักวิชาการส่งเสริมการเกษตร เป็นพี่เลี้ยง

ผู้ให้คำแนะนำและดูแล รวมทั้งสมาชิกกลุ่มให้ความร่วมมือมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และการบริหารจัดการที่ลงตัว จึงทำให้กลุ่มเพาะเห็ดฟางในโรงเรียนเป็นจุดสาธิตทางการเกษตรที่โดดเด่น ส่งผลให้ศูนย์เรียนรู้การเกษตรพอเพียงตำบลมาบโป่ง ได้รับการยกย่องให้เป็นศูนย์เรียนรู้ทางการเกษตรดีเด่นของจังหวัดชลบุรี และได้รับรางวัลรองชนะเลิศอันดับ 1 ในการประกวดศูนย์เรียนรู้ทางการเกษตรดีเด่นในระดับกลุ่มจังหวัด 9 จังหวัด (ชลบุรี ระยอง จันทบุรี ตราด ปราจีนบุรี สระแก้ว ฉะเชิงเทรา สมุทรปราการ นครนายก) ดังนั้นจะเห็นได้ว่า ปัจจัยสำคัญที่นำสู่ความสำเร็จของกลุ่มในระยะสุดท้ายนี้เป็นผลสืบเนื่องมาจากทุก ๆ ปัจจัยที่กล่าวมาตั้งแต่ระยะแรก อันได้แก่ ความต้องการให้ครอบครัวอยู่รอดและมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ผนวกกับการได้รับความรู้และการสนับสนุนจากนักวิชาการส่งเสริมการเกษตรและผู้นำท้องถิ่นในการส่งเสริมให้เกษตรกรเกิดการรวมกลุ่ม พัฒนาต่อยอดเรื่อยมาจนถึงจุดที่ต้องกลายเป็นกลุ่มการค้า เพื่อตอบสนองให้เพียงพอต่อความต้องการของผู้บริโภค เกิดความมั่นคงทางการตลาด เกิดความเข้มแข็งและสร้างอำนาจต่อรองให้กลุ่ม อีกทั้งทำให้สมาชิกกลุ่มมีรายได้มากขึ้น สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ล้วนเป็นปัจจัยเกื้อหนุนให้ กลุ่มเพาะเห็ดฟางในโรงเรียนของศูนย์เรียนรู้การเกษตรพอเพียงตำบลมาบโป่ง อำเภอพานทอง จังหวัดชลบุรี ประสบความสำเร็จในที่สุด

จากผลการศึกษาสะท้อนให้เห็นประเด็นสำคัญ ๆ หลายประการ กล่าวคือ

1. กลุ่มเพาะเห็ดฟางในโรงเรียน ของศูนย์เรียนรู้การเกษตรพอเพียงตำบลมาบโป่ง อำเภอพานทอง จังหวัดชลบุรี มีความพยายามในการหาหนทางที่จะปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตทั้งการประกอบอาชีพและการดำรงชีวิตประจำวัน แม้ว่าจะใช้ระยะเวลาหลายปีก็ตาม แต่การปรับเปลี่ยนแนวคิดตามวิถีเศรษฐกิจพอเพียงนั้นเป็นการปรับเปลี่ยนแบบค่อยเป็นค่อยไป ที่ได้ผลสัมฤทธิ์ที่ดี ตัวชี้วัดที่เห็นได้ชัดเจนคือ คุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นของสมาชิกกลุ่ม แต่ละครัวเรือนมีรายได้มากขึ้น พึ่งตนเองในเรื่องของปัจจัยสี่ได้ เริ่มมีเงินออมจากที่เคยมีภาระหนี้สิน มีการขยายโรงเรียนผลิตเพิ่มขึ้น มีการต่อเติมที่อยู่อาศัย ซึ่รถกระบะหรือรถจักรยานยนต์ไว้ใช้ส่งผลผลิตแก่ลูกค้าใกล้ไกลบ้างตามความจำเป็น ถึงแม้ว่าจะต่างคนต่างทำมาหากิน แต่ก็ยังคงถ้อยทีถ้อยอาศัย เอื้ออาทรกันอยู่มิได้ขาด ด้วยเหตุที่บ้านอยู่ในละแวกเดียวกัน รู้จักและคุ้นเคยกันมานาน จึงช่วยเหลือเกื้อกูลรักใคร่กันเสมือนญาติพี่น้อง ซึ่งสิ่งนี้คือสิ่งสำคัญที่ยึดเหนี่ยวสมาชิกกลุ่มนี้ไว้

2. จากการศึกษา พบว่า กระบวนการกลุ่ม เป็นสิ่งสำคัญกระบวนการหนึ่งในงานพัฒนา เนื่องจากกระบวนการกลุ่มเป็นเสมือนเครื่องมือที่สามารถช่วยให้ชุมชนสามารถแก้ไขปัญหาด้วยตนเองได้ ทำให้เกิดการเรียนรู้เสริมพลังอำนาจ (Empowerment) และเกิดอำนาจใน

การต่อรองกับกลุ่มหรือบุคคลอื่นได้ อันเป็นหนทางหนึ่งที่น่าไปสู่การพัฒนาคนและชุมชน กลุ่มเพาะเห็ดฟางในโรงเรียนตำบลมาบโป่งนี้สะท้อนให้เห็นว่า ความสำเร็จของครัวเรือนก็คือ ความสำเร็จของกลุ่ม เพราะการศึกษาในภาคเกษตรจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องศึกษาถึงหน่วย ครัวเรือน ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่าครัวเรือนเป็นสิ่งสำคัญที่ช่วยส่งเสริมการพัฒนาชุมชน ซึ่ง ครัวเรือนต้นแบบทั้ง 5 ที่นำมาเป็นกลุ่มตัวอย่างในการศึกษาคั้งนี้ก็สามรถเป็นตัวแทนของ กลุ่มเพาะเห็ดฟางกลุ่มนี้ได้เป็นอย่างดี เนื่องจากสาเหตุที่มาของความเป็นกลุ่มก็เริ่มก่อตั้งมาจาก 5 ครัวเรือนต้นแบบนี้ เริ่มจากการที่สมาชิกมีการปฏิสัมพันธ์กัน มีภาวะแวดล้อมที่คล้ายคลึงกัน ความเป็นญาติพี่น้อง ความเป็นเพื่อนบ้าน ทำให้เกิดความรู้สึกว่าเป็นพวกเดียวกัน เมื่อมีรายได้ ไม่เพียงพอต่อรายรับ จึงเกิดเป็นแรงบันดาลใจให้เกิดการกระทำที่เลียนแบบกันคือ การเพาะเห็ด เป็นอาชีพเสริมเพื่อเพิ่มรายได้ จนได้รับการสนับสนุนจากเกษตรตำบลในพื้นที่ส่งเสริมให้มี การรวมกลุ่มอย่างเป็นทางการ ต่อมาด้วยเหตุผลในเชิงผลประโยชน์ทางการตลาดจึงได้ปรับเป็น กลุ่มเพื่อการค้าเพื่อเพิ่มอำนาจการต่อรองและเพิ่มความเข้มแข็งในกลุ่ม ซึ่งการเคลื่อนไหวต่าง ๆ เหล่านี้ล้วนช่วยผลักดันให้สมาชิกเกิดการต่อสู้ ช่วยส่งเสริมแนวคิด สร้างสัมพันธภาพ และ ยกกระตือรือร้นใจ จนทำให้เกิดความเป็นกลุ่ม และค่อย ๆ เติบโตขึ้นเรื่อยมาจนประสบความสำเร็จ ในที่สุด

3. การส่งเสริมกิจกรรมกลุ่มของเกษตรกร ควรตระหนักถึงความหมายและ ความสำคัญของกลุ่ม ให้ถ่องแท้ว่ากลุ่มควรจะเอื้อประโยชน์ให้แก่สมาชิกในกิจกรรมหรือในกรณีใด การเป็นกลุ่มมิได้หมายความว่า สมาชิกกลุ่มจะต้องทำงานร่วมกันตลอดกระบวนการผลิตหรือ การจำหน่าย เพราะนั้นไม่อาจทำให้กลุ่มเข้มแข็งได้ การทำงานเป็นกลุ่มจึงควรเป็นกิจกรรมที่ ปัจจุบันบุคคล หรือเกษตรกรเพียงครัวเรือนเดียวไม่อาจดำเนินการได้เองโดยลำพัง เช่น การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การแบ่งปันประสบการณ์ระหว่างกัน หรือการสร้างพลังอำนาจต่อรอง ดังนั้น การส่งเสริมกิจกรรมกลุ่มจึงควรตระหนักในเรื่องนี้ด้วย สำหรับกรณีของกลุ่มเพาะเห็ดฟางใน โรงเรียนตำบลมาบโป่ง กลุ่มก็ไม่ได้ทำกิจกรรมร่วมกันตลอดทุกกระบวนการ การที่สมาชิก รวมกันเป็นกลุ่มทำให้เกิดการรวมพลัง ได้มีการแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ระหว่างกัน เป็นการเพิ่มความสามารถและโอกาสในการแก้ไขปัญหาโดยการจับจ่ายกลุ่ม เช่น การที่ได้อาศัย กู้เงินจากกลุ่มมาเป็นทุนหมุนเวียนในระยะเริ่มแรก หรือแม้กระทั่งการรวมเป็นกลุ่มการค้าเพื่อ ความอยู่รอดในเชิงการตลาด อำนาจหรือพลังแฝงที่เกิดขึ้นจากการรวมตัวกันอย่างเหนียวแน่นทำ ให้ช่วยลดบทบาทพ่อค้าคนกลางได้ หากแต่สิ่งที่มองเห็นชัดเจนคือ กระบวนการผลิตที่แต่ละ ครัวเรือนดำเนินการกันเอง นับว่าเป็นกรณีศึกษาจากพื้นที่จริงที่ทำให้เข้าใจความเป็นกลุ่ม และ

ทำให้เห็นได้อย่างชัดเจนว่า ถึงแม้ว่ากระบวนการกลุ่มจะเป็นสิ่งที่สำคัญกระบวนการหนึ่ง ในงานพัฒนา แต่ความเป็นกลุ่มก็ไม่ได้หมายความว่าต้องทำงานร่วมกันในทุก ๆ กิจกรรม กลุ่มจะมีความหมายก็ในกรณีที่กิจกรรมนั้น ๆ ไม่สามารถทำได้ในระดับครัวเรือนนั่นเอง นับว่าเป็นองค์ความรู้สำคัญที่ได้จากการศึกษาในครั้งนี้

4. ครัวเรือนต้นแบบทั้ง 5 ครัวเรือนนั้น นอกจากสะท้อนความเป็นกลุ่มอย่างชัดเจนแล้ว ยังได้สะท้อนความเป็นอยู่และแนวคิดตามวิถีแห่งเศรษฐกิจพอเพียงอีกด้วย แม้ปัจจุบันจะมีความสามารถในการพึ่งตนเองในเรื่องของปัจจัยสี่ได้ มีการก่อสร้างหรือต่อเติมที่อยู่อาศัย แต่ก็ยังเป็นไปในลักษณะที่กระทำตามกำลังของตน กรณีการซื้อยานพาหนะก็เพราะมีความจำเป็นต้องใช้ส่งผลผลิตแก่ลูกค้า หรือเพื่อใช้อำนวยความสะดวกต่าง ๆ ในชีวิตประจำวัน และสิ่งสำคัญที่เห็นได้ชัดจนก็คือ การที่ผลผลิตของกลุ่มขายได้ราคาดี มีคุณภาพ แม้จะผลิตไม่เพียงพอต่อความต้องการของตลาด แต่สมาชิกกลุ่มยังคงผลิตอย่างพอเพียงตามกำลังที่พึ่งจะทำได้ ถึงแม้จะมีการขยายโรงเรือนผลิตเพิ่มขึ้นบ้าง ก็ทำเท่าที่เงินทุนจะพียงมี มิได้ไปกู้เงินให้เป็นหนี้เป็นสินเพื่อมาเร่งขยายงานตามกระแสของตลาด ทั้งนี้บทบาทของผู้นำกลุ่มคือ นายชัยยา มงคลศิลป์ สร้างความเปลี่ยนแปลงให้กับชีวิตตนเอง จนเป็นแรงบันดาลใจและเป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่สมาชิก ผนวกกับประสบการณ์ที่สมาชิกได้เคยพบกับสภาพความล้มเหลวในอดีต ทำให้สมาชิกเกิดความคิดคล้อยตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง รู้จักพอประมาณ คิครอบคอบ อย่างมีเหตุมีผลมากขึ้น ซึ่งแนวคิดเช่นนี้ทำให้เกิดภูมิคุ้มกันที่ดี เป็นการลดความเสี่ยงลงได้มากในสภาพเศรษฐกิจและสังคมที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

5. ในด้านความสัมพันธ์ของกลุ่มเพาะเห็ดฟางในโรงเรือนกับศูนย์เรียนรู้ การเกษตรพอเพียงตำบลมาบโป่งนั้น จากการศึกษา พบว่า มีความสัมพันธ์กันอย่างหลวม ๆ กล่าวคือ ในระยะเริ่มแรกกลุ่มเพาะเห็ดฟางในโรงเรือนเป็นเพียงหนึ่งในกิจกรรมที่เป็นจุดสาธิตทางการเกษตรของศูนย์เรียนรู้ฯ ต่อมาจึงเริ่มมีการพัฒนาที่จนเป็นที่รู้จักแก่คนทั่วไป และเมื่อกรมส่งเสริมการเกษตรได้จัดให้มีการประกวดศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลขึ้น ความโดดเด่นของจุดสาธิตการเพาะเห็ดฟางในโรงเรือนก็ส่งผลให้ศูนย์เรียนรู้การเกษตรพอเพียงตำบลมาบโป่ง ได้รับรางวัลศูนย์เรียนรู้ทางการเกษตรดีเด่นของจังหวัดชลบุรี และได้รับรางวัลรองชนะเลิศอันดับ 1 ในระดับกลุ่มจังหวัด 9 จังหวัด (ชลบุรี ระยอง จันทบุรี ตราด ปราจีนบุรี สระแก้ว ฉะเชิงเทรา สมุทรปราการ นครนายก) ซึ่งหลังจาก ปี พ.ศ. 2550 กลุ่มเพาะเห็ดฟางในโรงเรือนก็ไม่ค่อยได้มีกิจกรรมร่วมกับศูนย์เรียนรู้ฯ มากเหมือนปีก่อน ๆ จากสภาพความจริงที่ปรากฏพบว่า ศูนย์เรียนรู้ฯ เจียบเหงาลงไปมาก ค่อนข้างนี้ ไม่ค่อยมี

เกษตรกรนักศึกษาหรือประชาชน ให้ความสนใจมาศึกษาดูงานเท่าใดนัก จุดสาคติทางการเกษตรอื่น ๆ แบบจะไม่มีพัฒนาการ คงเหลือแค่เพียงแปลงสาธิตทางการเกษตรบางส่วนให้เห็นเท่านั้น ด้วยเหตุที่สมาชิกต่างต้องไปประกอบอาชีพหลักของตนเอง จึงทำให้การพบปะและร่วมกิจกรรมในศูนย์เรียนรู้ฯ กลายเป็นแบบนาน ๆ ครั้งในลักษณะที่ไม่เป็นทางการ หากแต่กลุ่มเพาะเห็ดฟางในโรงเรือนนั้นมีพัฒนาการไปในทางตรงกันข้าม จากเมื่อครั้งที่สมาชิกรวมตัวเป็นกลุ่มส่งเสริมอาชีพ เป็นจุดสาคติของศูนย์เรียนรู้การเกษตรพอเพียง กลุ่มเพาะเห็ดฟางก็เป็นที่รู้จักมากขึ้นเรื่อย ๆ มีผู้สนใจมาศึกษาดูงานมิได้ขาด จนกลายเป็นจุดสาคติทางการเกษตร และเป็นกลุ่มการค้าที่เข้มแข็งในปัจจุบัน

6. บทบาทของนักส่งเสริมวิชาการเกษตร (เกษตรตำบล) ยังไม่ค่อยโดดเด่นเท่าใดนักจะเป็นในลักษณะของการปฏิบัติตามนโยบายของกรมส่งเสริมการเกษตรที่ให้มีการจัดตั้งศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล เพื่อเป็นกลไกในการทำงานเพื่อสนองนโยบายของรัฐบาล โดยใช้วิธีการพัฒนาแปลงเรียนรู้ต่าง ๆ เป็นศูนย์เรียนรู้การเกษตรพอเพียง เพื่อให้เกษตรกรมีสถานที่เรียนรู้และฝึกอาชีพทางการเกษตรตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง และสามารถพัฒนาเป็นศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชนได้ในอนาคต อีกทั้งเพื่อต้องการส่งเสริมให้เกษตรกรเกิดการเรียนรู้ร่วมกันผ่านเวทีเรียนรู้ เพื่อพัฒนาเกษตรกรและชุมชนให้มีการผลิตตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อเป็นภูมิคุ้มกันที่ดี เมื่อต้องเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงทางสภาพสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมในปัจจุบันและอนาคต ดังนั้น บทบาทของนักส่งเสริมวิชาการเกษตร จึงเป็นเพียงผู้ที่คอยส่งเสริม ชี้แนะ และประสานงานให้แก่กลุ่มกิจกรรม เพื่อเสริมสร้างอาชีพ และก่อตั้งเป็นศูนย์เรียนรู้ฯ ขึ้นเท่านั้น

7. นอกจากประเด็นต่าง ๆ ที่กล่าวมาข้างต้นนี้ ผลจากการศึกษายังทำให้ผู้ศึกษาเองได้เข้าใจแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงมากยิ่งขึ้น มากไปกว่าการศึกษาจากตำราเกี่ยวกับเรื่อง 3 ห่วง 2 เงื่อนไข คือ ความพอประมาณ ความมีเหตุผล มีภูมิคุ้มกันที่ดี และการมีความรู้คู่คุณธรรม การศึกษาจากพื้นที่จริงทำให้เข้าใจว่าจะต้องรู้ซึ่งถึงจุดเน้นของเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งก็คือการมีภูมิคุ้มกันที่ดี เนื่องจากการมีภูมิคุ้มกันที่ดีจะช่วยทำให้สามารถพึ่งตนเองได้เมื่อต้องเผชิญกับสภาวะเสี่ยงต่าง ๆ โดยต้องเริ่มจากความเข้าใจในความพอประมาณพัฒนาต่อยอดมาสู่การเป็นวิถีชีวิตที่มีเหตุผลคือมีสติ รอบคอบ ระวังระวัง และมีปัญญาคือรู้จักจริง ซึ่งจะทำให้คุณธรรมต่าง ๆ เกิดตามมาอันจะนำมาสู่ความสามารถในการพึ่งตนเองได้ ซึ่งทุกอย่างจะเกี่ยวเนื่องสอดคล้องสัมพันธ์กัน การศึกษาจากพื้นที่จริงจึงมีส่วนสร้างองค์ความรู้เพื่อให้เข้าใจถึงวิถีชีวิตแบบพอเพียงได้มากยิ่งขึ้น

ข้อเสนอแนะจากการศึกษา

1. ครั้วเรือนต้นแบบทั้ง 5 ครั้วเรือน ที่นำมาเป็นกลุ่มตัวอย่างในการศึกษาคั้งนี้ เป็นตัวแทนที่สะท้อนพัฒนาการและความสำเร็จของกลุ่มได้เป็นอย่างดี เพราะการศึกษาในภาคเกษตรจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องศึกษาถึงหน่วยครัวเรือน ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่า ครั้วเรือนเป็นสิ่งสำคัญที่ช่วยส่งเสริมการพัฒนาชุมชน ซึ่งจากพื้นฐานความสัมพันธ์ของสมาชิกในกลุ่มพบว่า มีความผูกพันกันในครอบครัว ความเป็นระบบเครือญาติที่มีการพึ่งพาอาศัยกัน มีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน และการมีกิจกรรมร่วมกันทำภายในกลุ่มถือว่าการเสริมสร้างความเข้มแข็งอย่างหนึ่ง อันเป็นการแสดงให้เห็นถึงศักยภาพของสมาชิกภายในกลุ่ม ดังนั้น กระบวนการพัฒนาแนวทางการประกอบอาชีพ ที่อยู่บนพื้นฐานแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงจึงควรกระตุ้นให้เกิดความรัก ความสามัคคี และพึ่งพาตนเองได้ในระดับครัวเรือนเสียก่อน เพื่อจะเป็นการง่ายในการต่อยอดสู่กระบวนการกลุ่ม กระบวนการมีส่วนร่วม และกระบวนการเรียนรู้ ซึ่งสิ่งนี้จะทำให้เกิดความรู้ ความเข้าใจและเกิดทักษะตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงอย่างแท้จริง

2. ผลจากการศึกษาพบว่า นักส่งเสริมวิชาการเกษตร (เกษตรตำบล) และหน่วยงานในท้องถิ่น ไม่ได้เข้าไปส่งเสริมพัฒนาอย่างต่อเนื่องและจริงจังเท่าที่ควร ดังนั้นนักส่งเสริมวิชาการเกษตร (เกษตรตำบล) และหน่วยงานในท้องถิ่น จึงควรต้องส่งเสริมและพัฒนาอย่างจริงจังและต่อเนื่องให้มากกว่านี้ ควรจะสร้างทัศนคติและความเข้าใจอันดีต่อเกษตรกรภายในชุมชน เป็นตัวกลางในการพัฒนาคน พัฒนาอาชีพ และประสานความร่วมมือในการมองปัญหาและความต้องการของเกษตรกรซึ่งถือว่าเป็นประชากรระดับรากหญ้าให้มากขึ้น ร่วมมือแก้ไขปัญหาและสนองความต้องการอย่างจริงจังและต่อเนื่อง โดยคำนึงถึงฐานทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนและศักยภาพของชุมชนด้วย

3. เมื่อถอดบทเรียนจากการศึกษาในคั้งนี้แล้วทำให้ทราบว่า แนวทางที่จะนำไปสู่การดำเนินชีวิตตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง ต้องไม่เป็นขนาดที่ใหญ่จนเกินไป ควรเป็นไปในลักษณะกิจการที่สามารถควบคุมได้ ทั้งขนาด พื้นที่ ชนิดผลผลิต กำลังแรงงาน เทคโนโลยีและปัจจัยอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง เพราะหากกิจการใด ๆ ที่ดำเนินการอยู่นั้นไม่สามารถควบคุมความพอประมาณไว้ได้ ก็จะทำให้เกิดความฟุ้งเฟ้อหรือมากจนเกินไป จนสุดท้ายเป็นเหตุให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ตามมา

ข้อเสนอแนะเพื่อการศึกษาต่อไป

1. ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบเกี่ยวกับกลุ่มเกษตรกรแห่งอื่น ๆ ที่มีความเข้มแข็ง ว่ามีลักษณะของเศรษฐกิจพอเพียงอยู่บ้างหรือไม่ เป็นอย่างไร และมีการปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ปัจจุบันอย่างไร
2. ควรมีการศึกษาถึงปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อเชิงบวกและลบ ที่มีต่อลักษณะเศรษฐกิจพอเพียงในกลุ่มหรือชุมชนทั่วไปอย่างลึกซึ้ง
3. ควรศึกษาหาความเป็นไปได้ในการคืนกลับสู่แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง สำหรับกลุ่มหรือชุมชนที่ไม่ประสบความสำเร็จในการพัฒนาแบบกระแสหลัก
4. ควรมีการศึกษาถึงกลุ่มหรือชุมชนอื่น ๆ ที่มีฐานความเชื่อจากศาสนาอื่น เช่น คริสต์ หรือ อิสลาม ว่ามีการนำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงไปปฏิบัติหรือไม่ อย่างไร